

Derleyen MURAT AKTAŞ • **Ve Barış**

İletişim Yayınları 2041 • Bugünün Kitapları 171

ISBN-13: 978-975-05-1585-9

© 2014 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2014, İstanbul

EDITÖRLER Tanıl Bora - Kıvanç Koçak

KAPAK Suat Aysu

KAPAK İLLÜSTRASYONU Aydan Çelik

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Oben Üçke

BASKI ve *CILT* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyen MURAT AKTAŞ
Çatışma Çözümleri
Ve Barış

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Çözüm Süreci, Müzakere, Güven ve Demokrasi E. FUAT KEYMAN	15

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRT MESELESİ, ARAP BAHARI VE ÇÖZÜM SÜRECİ

Kürt Siyasal Üstyapısının AB ve Barış Süreci ile Yeniden Kavramsallaştırılması: "Kavgacı Demokrasi", Çifte Moment ve Karşı-Hegemonya ÖMER TEKDEMİR	29
Ortodoxu'da Şiddet ve Kürtler: 1990'lar ve 2010'lar HAMİT BOZARSLAN	55
Türkiye'de 2010'larda Kürt Meselesi HAMİT BOZARSLAN	69
Suriye, Kürtler ve Barış ABDULLAH KIRAN	81

BARIŞ SÜRECİ

Kürt Meselesi'ni Dönüştürmede Toplumsal Mutabakat İhtiyacı: Neden, Nasıl, Kimle? AYŞE Betül ÇELİK.....	131
Türkiye'de Silahlı Çatışmanın Med Cezirleri ve Zor Bir Barış GÜNEŞ MURAT TEZCÜR.....	153
Dünyada Barış Süreçleri ve Çözüm Giden Yolda AKP ve Kürt Hareketi'nin Çatışan Toplumsal Tahayyülleri NAZAN ÜSTÜNDAĞ.....	177
Barışı Kurmak CENGİZ AKTAR.....	203

**DÜNYADAKİ BARIŞ SÜREÇLERİ VE BU SÜREÇLERE İLİŞKİN
TEORİK VE PRATİK YAKLAŞIMLAR**

Kuzey İrlanda Barış Süreci ve Alınacak Dersler MURAT AKTAŞ.....	225
Çözüm ve Dönüşüm Süreçlerine İlişkin Teorik ve Pratik Yaklaşımlar KERİM YILDIZ.....	269
Hakikatleri Araştırma ve Uzlaşma Komisyonları: Nasıl Bir Barış Olacak, Kim Kimi Af Edecek? SABRİ CİĞERLİ - MURAT AKTAŞ.....	309
Kültürel Kimlikler, Sınıflar ve Kutuplaşma EROL KATIRCIOĞLU.....	345
Feminist Bir Bakış Açısından Barış Süreci NAZAN ÜSTÜNDAĞ.....	357
YAZARLAR VE ÇEVİRMENLER.....	383

Etnik, kültürel ve siyasal nedenlerle ortaya çıkan çatışmaların çözüm biçimi son yıllarda önemli değişimler geçirdi. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi, küreselleşme süreci ve liberal demokrasinin yayılması ile birlikte gelişen ve yayılan hak talepleri beraberinde ulus-devletleri farklı siyasal ve kültürel talepleri olan grupların sorunlarını çözme ve taleplerini karşılama konusunda müzakere ve uzlaşmaya daha fazla zorlamaktadır. Bu, bir taraftan süreç devletleri daha şeffaf ve hesap verebilir olmaya zorlarken, aynı zamanda çözüm süreçlerine yeni aktörlerin dahil olmasına da olanak sağlamaktadır. Özellikle kitle iletişim ve enformasyon teknolojisinin hızla geliştiği günümüzde git-tikçe önemi artan sivil toplumun yanı sıra, uluslararası alanda saygınlık kazanmış şahsiyetler, akademisyenler ve din adamları da (Güney Afrika ve Kuzey İrlanda örneklerinde görüldüğü gibi) çatışma çözümünde daha önemli roller üstlenmektedir. Bu aktörler bir taraftan devletleri sorunları çözmeye zorlarken aynı zamanda sorunların çözümünde arabulucu veya hakem olarak da rol üstlenebilmektedir.

Devletlerle yaşanan sorunların çözümünde bir aracıya veya arabulucuya başvurulması 1945 ile 1962 yılları arasında %20'ye yakın bu oran 1963 ile 1989 arasında %34'e, 1990 ile 1996 ara-

sında %64'e çıkmıştır. Bu oranlar çatışma çözümlerinde arabulucunun önemini gözler önüne sermektedir. Diğer yandan geçmişte devletlerle yaşanan sorunlar ve müdahaleler genelde sınırlar ve etnik sorunlarla ilgili konulardan oluşurken, günümüzde bu sorunlar daha da çeşitlenmiştir. Artık çatışmalar daha çok etnik, dinî, mezhepsel, kültürel ve siyasal nedenlerle ortaya çıkmakta; yerel düzeyde çeşitli otonomi ve benzeri yetkiler talep edilerek sorunlara çözüm aranmaktadır. Çatışma çözümlerindeki bu dönüşüm, uluslararası ilişkiler teorilerini belirleyen paradigmalara, özellikle de uluslararası ilişkileri birey, sivil toplum ve devletin birbirine bağlı küresel toplumun temel aktörleri üzerinden okuyan çoğulcu paradigma ile yakından ilişkilidir. Toplumun tekçi bir yapı içinde değil, farklı kimlikleri ve özellikleri bulunan çok sayıda alt aktörlerin bulunduğu bir ilişkiler sistemi içinde ele alan çoğulculuk siyaset teorisi bağlamında, devletin karar alma sürecinin oluşumu, kararların uygulanması ve genel olarak siyasal sistemin tekçi ve merkezî bir düzen içinde değil, çoğulcu siyasi faaliyetlere ve katılıma açık olmasına dayanır. Böylece farklı nitelikte ve çok sayıda çıkar ve baskı grupları ve siyasi partilerin var olması ve bunların toplumun karar alma süreçlerine katılabilmesi, çoğulculuğun önemini göstermektedir. Çatışma çözümleri ve aktörlerinde yaşanan değişim ile geleneksel diplomasi de radikal bir şekilde dönüşürken bu değişim ve dönüşüme özellikle sivil aktörlerin dahil olması, sorunların çözümünü daha geniş halk kesimlerine yayarak çözüm ve önlemlerin meşruiyetini yaymaktadır. Güney Afrika'dan Kuzey İrlanda'ya birçok ülkede sivil toplum örgütleri ve saygın şahsiyetlerin çatışmaların çözümü ve barışın tesis edilmesinde aldığı etkin roller bu deneyimlerin hızlıca dünyanın diğer ülkelerine yayılmasına neden olmuştur. Türkiye'nin de son yıllarda gündemden düşmeyen Kürt Meselesi'nin çözümü konusunda dünyadaki bu tecrübelerden faydalanmama lüksü düşünülemez.

19. yüzyıldan beri varlığını sürdüren Kürt Meselesi, Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan hükümetleri döneminde demokratik çözüm tartışmalarıyla gündeme gelmesine karşın

halen varlığını sürdürmektedir. Özellikle Ocak 2013'ten beri başlamış olan kimilerinin “çözüm süreci” kimilerinin “barış süreci” olarak adlandırdığı bu sürecin üç aşamadan oluştuğu ileri sürülüyordu. Birinci etap PKK'nin ateşkes ilan ederek sınır dışına çekilmesi, ikincisi devletin yasal düzenlemeler yapması ve üçüncüsü de normalleşme süreci olarak tarif ediliyordu. İmralı'da Öcalan'la yapılan görüşmeler, Öcalan'ın mesajının Newroz'da okunması ve “çatışmasızlık” ilanının ardından 8 Mayıs 2013 tarihinden itibaren gerillanın sınır dışına çekilmeye başlaması ile birinci aşaması başlayan sürecin ikinci ve üçüncü aşamasına bir türlü geçilemedi. Bazılarının “merdiven stratejisi” olarak adlandırdığı “yol haritası”na göre, PKK tarafından atılan bu adımlara karşılık, devletin demokratik çözüm için, bazı adımlar atması gerekiyordu. Bu “yol haritası”na göre ilk olarak anayasada yer alan vatandaşlık tanımındaki ve diğer maddelerdeki milliyetçi anlayışın terk edilmesi bu bağlamda “Türklük” yerine Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı tanımının getirilmesi gerekiyordu. İkinci olarak anadilde eğitimin önündeki engellerin kaldırılması ve kademeli olarak anadilde –Kürtçe– eğitime geçilmesi, üçüncü olarak da yerel yönetimlerin güçlendirilmesi (Türkiye'nin Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na koyduğu çekincelerin kaldırılması) yönünde adımlar atılacaktı.¹ Ancak aradan geçen bir buçuk yıllık süreye rağmen hâlâ herhangi bir yasal düzenleme yapılmış değil. Toplumun büyük bir kesimi ateşkes süreci ve bu süreçte cenazelerin gelmemesinden memnuniyetini dile getirmeye devam ederken, sürecin ilerleyememesi ile ilgili taraflar birbirlerini suçlayıp duruyor.

Bu derleme kitap çatışma çözümleri ve dünyadaki benzer sorunların çözümünde edinilen tecrübelerden hareketle Kürt Meselesi'nin çözümü ve barış sürecine faydalı olabilecek bilgi üretmeyi amaçlamaktadır. Üç bölüm halinde hazırlanmış olan kitabın girişinde konuyla ilgili önemli çalışmaları bulunan bir

---

1 Yılmaz Karataş, Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Kürt Sorunu, <http://www.ozgurlukdunyasi.org/arsiv/283-sayi-243/927-yerel-yonetimler-ozerklik-sartive-kurt-sorunu>

akademisyen olan Prof. Dr. E. Fuat Keyman'ın makalesi yer alıyor. Barış Süreci kapsamında oluşturulan Akil İnsanlar Heyeti'nde de yer alan Keyman, akademik bilgilerinin yanı sıra aynı zamanda heyet çalışmaları boyunca edindiği izlenimlerini, görüş ve düşüncelerini de okuyucu ile paylaşıyor. Keyman, bu kapsamda yaptığı gezilerden hareketle toplumun beklentileri, endişeleri ve neler yapılması gerektiği konusunda önemli bilgiler de veriyor.

Kitabın Birinci Bölümü'nde Arap Baharı ve bunun Kürt Meselesi'ne etkileri tartışılmaktadır. Bu sürece paralel olarak Türkiye'nin AB ile ilişkileri kapsamında Kürt Meselesi'nin geçirdiği evrimin de ele alındığı bu bölümde Dr. Ömer Tekdemir, Kürt siyasal üstyapısının AB ve barış süreci ile yeniden kavramsallaştırılmasını yazıyor. Tekdemir, "Kavgacı Demokrasi" ve "Karşı-Hegemonya" kavramları etrafında Kürt Meselesi ve bulunduğu yerlerdeki egemenlik alanları ile ilişkilerinin evrimini analiz ederken bunun çözüm sürecine yansımaları da irdeliyor. Kürtlerin sanayileşme ve modern kurumsal dönüşümünü gerçekleştirmede yaşadığı gecikmenin izini de süren Tekdemir, isyanlarla birlikte, iç dinamiklerin ve aktörlerin yaşanan sorunlardaki sorumluluğunu da sorguluyor.

Kürt Meselesi ve Ortadoğu konusunda dünyadaki en saygın referanslardan biri olarak Paris'te akademik çalışmalarını sürdürmekte olan Prof. Dr. Hamit Bozarslan da iki makalede Ortadoğu'da şiddet ve Kürt Meselesi'ni analiz ediyor. Bir makalesinde Ortadoğu'da 1990'lar ve 2010'lu yıllara ışık tutan Bozarslan, Bin Ali, Mübarek ve Kaddafi'nin düşüşünden Bahreyn, Yemen ve Suriye'de kitlesel gösterilere Ortadoğu'nun yeniden içine düştüğü şiddet ve kargaşayı yazıyor. Bölgenin siyasi manzarasının önemli dönüşümlerine rağmen, aslında, bugünkü durumu ile 1980'lerin durumu arasında bazı paralellikler kuran Bozarslan, Afganistan ve Pakistan'ı, Yemen, Suriye Irak ve Lübnan ile Sina ve Gazze'yi, Libya ve Afrika'daki geniş bölgeleri içerisine alan genişletilmiş Ortadoğu'nun önemli bir bölgesinin büyük bir şiddet fenomenini tecrübe ettiğini kaydetmekte. İç top- rak parçalanmalarının bütün bu alanlarda sadece paroksizmal

bir nitelik kazanmakla kalmadığını, aynı zamanda mezhepsel dinamiklerin 1980'lere göre daha güçlü bir hale geldiğini belirten Bozarslan, "Dar" Ortadoğu'nun tüm haritasının dini/mezhepsel sınırlara göre yeniden çizildiğine dikkat çekiyor. Onun deyimiyile; "Bir kez daha devletler ve devlet dışı aktörler arasındaki sınırlar bütünüyle bulanıklaşırken ve bölge genelinde baştan başa geniş bir askeri saha gözlemlenirken, sözde ulusal sınırların birçok parçası artan sayıda devlet altı ve üstü milis kuvvetleri tarafından kontrol edilmektedir..." Peki, öyleyse bölgede bundan sonra neler yaşanabilir? Bu sorunun cevabını ararken artık Kürtleri de bir aktör olarak dikkate almak gerekecek mi? Bütün bu gelişmeler çözüm sürecini nasıl etkileyebilir? Arap Baharı ile birlikte uluslararası alanda daha fazla görünümlü olan Kürt Meselesi özellikle de Suriye Kürtleri ve Barış Sürecini Doç. Dr. Abdullah Kıran analiz ederek Suriye'deki çatışmalar ve barış sürecinin ilişkisini irdeliyor.

Çatışma çözümleri ve barış sürecinin ele alındığı İkinci Bölüm'de ise Doç. Dr. Betül Çelik "Kürt Meselesini Dönüştürmede Toplumsal Mutabakat İhtiyacı"nı neden, nasıl, kimle soruları etrafında ele alıyor. Kürt Meselesinin çözümünde direkt şiddetin ortadan kaldırılması için müzakereler ve yasal değişimlerin yanı sıra, yapısal şiddetin kaynaklarının ortadan kaldırılması ve uzun süren çatışmalı dönemin getirdiği toplumsal kutuplaşmanın aşılmasının da barışın inşası ve kalıcılığı açısından önemini irdeleyen Çelik, çatışma çözümleri ve dünyadaki toplumsal mutabakat örneklerine dikkat çekerek barış sürecinde bunun önemini analiz ediyor. Barış sürecinin toplumsal kutuplaşmayı da ortadan kaldıracak müdahaleleri ve barış projelerini kapsadığını ve bunun çoğu zaman göz ardı edildiğini vurgulayan Çelik, kalıcı barışın, bir yandan kurumların demokratikleşmesini ve müzakerelerin sürmesini etkilerken, bir yandan da algıların değiştiği, hem devletle toplumun hem de halkların arasında güven duygusunun yeniden tesis edildiği ve adaletin teslim edildiği bir toplumsal değişimi gerektirdiğini kaydediyor.

"Türkiye'de Silahlı Çatışmanın Med Cezirleri ve Zor Bir Barış" başlıklı çalışması ile Doç. Dr. Güneş Murat Tezcür ise AKP

iktidarı boyunca Türkiye'deki Kürt sorununu karakterize eden şiddetin, reformların ve müzakerelerin ampirik bir analizini sunmakta. AKP hükümetinin Kürt Meselesi ve barış süreci karşısındaki duruşunu sorgulayan Tezcür, Türkiye'de Kürt Meselesi'nin barışçıl çözümünün karşı karşıya kaldığı sorunlar ve çıkış yollarını da değerlendiriyor. Tezcür, siyasi erkin paylaşıldığı parçalı yapıya sahip partiler arası adil rekabet ortamının, kalıcı bir barış ve Türk demokrasisinin ilerletilmesi için şart olduğunu vurguluyor.

Yrd. Doç. Dr. Nazan Üstündağ da "Dünyada Barış Süreçleri ve Çözüme Giden Yolda AKP ve Kürt Hareketi'nin Çatışan Toplumsal Tahayyülleri" başlıklı çalışması ile genel olarak barış süreçlerini özelde ise Türkiye'de Ocak 2013'te başlamış olan barış sürecini ele alıyor. Barış sürecine değişik bir pencereden bakan çalışma, bunu egemenlerin ezilenlerin talep ve isyanını evcilleştirerek içirme teşebbüsü olarak okumak gerektiğini savunuyor. Üstündağ bu makalede barış sürecinin yasal çevresi, AKP-Kürt Hareketi ve Ortadoğu ile Kürt Meselesi etrafında oluşan ranta da dikkat çekiyor.

Doç. Dr. Cengiz Aktar da "Barışı Kurmak" başlıklı yazısında, tıpkı Avrupa Birliği'nin kuruluşunun kıtadaki çatışmaları bitirip nasıl bölgeyi barış ve demokrasi alanına çevirdi ise çözüm ve demokratikleşme sürecinin de sadece Kürtleri değil Türkiye'yi, hatta tüm bölgeyi iyileştirme potansiyeli taşıdığına vurgu yapıyor. Barışı tesis edebilmek için yapılması gerekenler üzerinde de titizlikle duran Aktar, yasal düzenlemeler ve bunların önemini de irdelerken, aynı zamanda bu süreçte kurulması gereken uzman komisyonlar üzerinde de duruyor. Aktar, Anayasa ve Yasalar Komisyonu, Af ve Geri Dönüş Komisyonu, Silahsızlanma-Terhis-Topluma Kazandırma Komisyonu, Dil-Eğitim Komisyonu, Hakikat-Uzlaşma Komisyonu, Ademimerkeziyet-Bölgeselleşme Komisyonu ve Öncelikli Ekonomik Bölge Komisyonu gibi komisyonlar ile bunların işlevleri konusunda da önemli bilgiler sunuyor.

Dünyadaki barış süreçleri ve bu süreçlere ilişkin teorik ve pratik yaklaşımların ele alındığı Üçüncü Bölüm'de ise özellikle

iki farklı model olan Kuzey İrlanda ve Güney Afrika modelleri ve Hakikat ve Uzlaşma Komisyonları ele alındı. “Kuzey İrlanda Barış Sürecinden Alınabilecek Dersler” başlıklı çalışmamız Kuzey İrlanda Meselesi ile Kürt Meselesi'nin çözüm süreçlerindeki aktörler ve koşulların benzer ve farklı yanlarını ele almaktadır. Bu süreçteki üçüncü taraf ve arabulucunun rolünü detaylı bir şekilde ele alan bu çalışma, Türkiye'deki barış sürecinin önemli eksikliklerine ve fırsatlarına dikkat çekiyor.

Uzun yıllardır çatışma çözümleri ve Kürt Meselesi ile ilgili çalışmalar yürüten konunun uzmanlarından Kerim Yıldız ise “Çözüm ve Dönüşüm Süreçlerine İlişkin Teorik ve Pratik Yaklaşımlar” başlıklı makalesinde Kuzey İrlanda Barış Süreci ve Hayırlı Cuma Antlaşmasından hareketle, çatışmanın dönüştürülmesi ve çatışma çözümü alanının teorik metotlarını kullanarak, uluslararası örnek olaylara ve özellikle Kuzey İrlanda'daki çatışma çözümü sürecinin ayrıntılarına ve uygulamalarına odaklanıyor. Yıldız buradan hareketle Türkiye'deki barış sürecinin nasıl başarıya ulaşabileceği konusunda önemli ipuçları veriyor.

Dr. Sabri Çiğerci ile Murat Aktaş'ın birlikte yazdığı Hakikatleri Araştırma ve Uzlaşma Komisyonları ve Güney Afrika örneği ile ilgili makale de dünyadaki Hakikat ve Uzlaşma Komisyonları özellikle de Güney Afrika'da Kurulmuş olan Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun kuruluşu, hukuki yapısı ve çalışmalarına odaklanarak Kürt Meselesi'nin çözümünde de benzer bir komisyonun çözüm sürecinde önemli rol oynayabileceğini vurguluyor. Yine bu bölümde Kürt Meselesi ve çözümün sınıfsal boyutunu ele alan Prof. Dr. Erol Katırcıoğlu'nun “Kültürel Kimlikler, Sınıflar ve Kutuplaşma” başlıklı çalışması, çatışma sürecindeki kutuplaşma ve Kürt Meselesi'nin demokratik çözümü tartışmaları bağlamında “Türkiyelileşmek” kavramlarını analiz ediyor. Katırcıoğlu, Türkiyelileşme kavramının mevcut devlet sistemi ve onun hegemonyası altında mağdur edilmiş bütün ezilen, dışlanan ve ötekileştirilen kesimleri birlikte bir demokrasi mücadelesine davet ettiğini kaydediyor.

Aynı zamanda kadın ve barış konusunun da ele alındığı bu

bölümde Yrd. Doç. Dr. Nazan Üstündağ, barış sürecini feminist bir bakış açısından ele alıyor. Barış sürecinde yürüyen söylemsel ve eylemsel alanın eril niteliğini ele alan bu makale, günümüzde gerçekleştiği biçimiyle barış görüşmelerinin kamusal alandaki erkek egemenliğini doğallaştırdığını tartışmakta. Görüşmelerin şeffaflıktan, katılımcılıktan ve eşitlikten uzak niteliklerinin ve eril merkezli yürümesinin Türkiye derin devlet ve darbe dönemi ile devamlılık taşıdığını ileri süren bu çalışma, bu yüzden de yeni bir dönemin başlaması ile ilgili endişeleri tartışıyor.

Başta yazarları, (Prof. Dr. E. Fuat Keyman, Prof. Dr. Hamit Bozarslan, Prof. Dr. Erol Katırcıoğlu, Doç. Dr. Cengiz Aktar, Doç. Dr. Ayşe Betül Çelik, Doç. Dr. Güneş Murat Tezcür, Doç. Dr. Abdullah Kıran, Yrd. Doç. Dr. Nazan Üstündağ, Dr. Ömer Tekdemir, Dr. Sabri Çiğerli, Kerim Yıldız ve İngilizce metinleri çeviren, Arş. Gör. Esra Elmas ile Arş. Gör. Abdül Samet Çelikçi) olmak üzere bu kitabın oluşmasında emeği geçen herkese sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Kitabın barışın tesis edilmesi için yürütülen tartışmalara katkı sağlaması dileğiyle...

MURAT AKTAŞ
19 Haziran 2014, Muş